

Kalverstraat 15-17 / Rokin 14	<i>Gedempt fluisterend confidenties uitwisselen</i>	141
Kalverstraat 22	<i>Verzin een oude man</i>	143
Nieuwezijds 250	<i>Ho-ho-geroep en gelach</i>	144
Nieuwezijds 171	<i>Republikeins schrijven over Oranje</i>	146
Nieuwezijds 177 / 225	<i>Puur een zaak van mankracht</i>	147
Nieuwezijds 187 / 225	<i>Een lieve kleine kruimelkrant</i>	148
Nieuwezijds 203	<i>Weinig om het lijf</i>	154
Nieuwezijds 262	<i>Goddelijke bescherming</i>	154
Wijdesteeg 4	<i>Dat was stampen geblazen</i>	155
Spuistraat 219-221	<i>Wat iedere vrouw wel weet</i>	159
Nieuwezijds 225	<i>Georganiseerde chaos</i>	160
Nieuwezijds 225	<i>Nie werde ich den Tag vergessen</i>	178
Nieuwezijds 225	<i>Barbertje moet hangen</i>	180
Nieuwezijds 225	<i>De redactie blaakte van zelfvertrouwen en van gein</i>	183
Nieuwezijds 225	<i>Ten strijde tegen verloedering</i>	199
Nieuwezijds 245	<i>Een blad dat door zijn oplaag de grootste invloed heeft</i>	200
Nieuwezijds 287	<i>Rommelig en saai</i>	201
Nieuwezijds 276	<i>Rijkdom is geen schande</i>	204
Nieuwezijds 282	<i>Picture coming</i>	206
Nieuwezijds 282	<i>Centrum van het universum</i>	208
Nieuwezijds 345-347	<i>Clubblad van Mao</i>	208
Nieuwezijds 326	<i>Historische bloedband</i>	225
Spuistraat 242	<i>Het miljoen van Moppie</i>	225
Spuistraat 269	<i>Ober, mag ik wat méér?</i>	226
Spui 18	<i>Verhoogde waakzaamheid blijft geboden</i>	229
Literatuur		234
Namenregister		236
Fotoverantwoording		245

In krantenwijken wordt gevochten

Toen vooroorlogs Amsterdam zijn eigen Fleet Street kreeg, meende menigeen dat de stad eindelijk de metropool was geworden die ze altijd al had willen zijn. Fleet Street was een uit Londen overgewaaid begrip voor een straat waarvan de bedrijvigheid en het aanzien worden bepaald door de toonaangevende dag- en weekbladen die daar kantoor houden. Elke wereldstad was trots op zijn eigen Fleet Street: in Parijs concentreerden kranten zich rond metrostation Grands Boulevards, in Brussel aan de Émile Jacqmainlaan, in Berlijn in stadsdeel Friedrichstadt, in Milaan aan de Piazza Cavour, in Japan in de haven van Nagoya, in New York in het gebied rond Times Square.

En Amsterdam had dus de Nieuwezijds Voorburgwal – vanaf de jaren twintig in de vorige eeuw een bescheiden vorstendom van waaruit de, zoals het perswezen wel werd genoemd, ‘koningin der aarde’ regeerde. Tot diep in de jaren zestig zaten daar twaalf landelijke kranten en vier weekbladen op een kluitje, met daar omheen tientallen dienstverlenende bedrijven: drukkerijen, koeriersdiensten, clichéfabriekjes, persbureaus, uitgeverijen, fotostudio’s, reclamebureaus.

In de zeventiende eeuw begonnen de drukpersen in het gebied rond de Dam te stampen. Vanaf 1620 verscheen de *Tydinghen uyt Verscheyde Quartieren*, uitgegeven door Broer Jansz., woonachtig ‘in St. Nicolaesstraat, naest den vergulden Os’, een jaar later verhuisd naar ‘de nieuzyds-achter Borchewal in de Silvere Can by de Brouwerie van de Hoyberg’. Broer Jansz. maakte geschiedenis als stamhouder van het oudste courantiërs geslacht ter wereld.

Amsterdam stond in de zeventiende eeuw bekend als kloppend hart van de handel in Europa. Aan de zuidzijde van de Dam, nabij de kop van de Kalverstraat, was een openluchtbeurs. Een paar honderd meter verderop kwamen diligences uit Duitsland, Frankrijk en Italië knarsend tot stilstand. De koetsiers brachten koopmansbrieven mee waarin niet alleen bestellingen en prijslijsten stonden, maar ook belangrijk nieuws voor de handel: veldslagen, epidemieën en machtswisselingen. Tegenwoordig zou je van synergie spreken: doordat in Amsterdam zaken werden gedaan, groeide de stad uit tot spil in de West-Europese nieuwsvoorziening.

Geen wonder dat de eerste, niet partijgebonden landelijke krant, opgericht in 1828, vrijwel uitsluitend zakennieuws bracht en *Algemeen Handelsblad* heette. De Nieuwezijds Voorburgwal was toen nog een gracht. Het Handelsblad hield ter hoogte van de steeg Kei-

zerrijk kantoor aan de westkant van het water en werd gedrukt aan de oostkant. Het zetsel werd per bootje overgevoerd.

Tot 1385 splitste de Amstel de stad in 'de oude zijde' rond de Oude Kerk en 'de nieuwe zijde' rond de Nieuwe Kerk. Zowel oud als nieuw koesterde zijn burgwallen.

De Nieuwezijds is een kilometer lang. Halverwege stond het stadhuis, waarvan de bouw in 1665 werd voltooid en dat sinds 1808 in gebruik is als koninklijk paleis. Het robuuste monument wordt in reisgidsen opgevoerd als het belangrijkste culturele en historische bouwwerk van de Gouden Eeuw, het grootste niet-religieuze gebouw van de oude wereld.

De Nieuwezijds Achterburgwal werd in 1867 gedempt en heet sindsdien Spuistraat. Veertien jaar later volgde de drooglegging van de Nieuwezijds Voorburgwal. Dat betekende het einde van de Boommarkt, die later Pijpenmarkt ging heten (zo genoemd omdat hier de schuiten van en naar Gouda aanmeerden) en de Bloemmarkt (later verhuisd naar het Singel tussen Koningsplein en Munt). De benamingen Bloemmarkt, Pijpenmarkt en Boommarkt leefden hardnekkig voort in het spraakgebruik, lang nadat daar de laatste bloemen en bomen waren verhandeld.

De drooglegging van de Nieuwezijdse burgwallen maakte deel uit van de enorme expansie die de stad aan het einde van de negentiende eeuw doormaakte. Overal in het centrum klonk kabaal van slopen en heien. Ook het Damrak (1882), de Rozengracht (1890) en tal van andere grachten werden gedempt. Even dreigde zelfs gedeeltelijke drooglegging van de Prinsengracht, opdat het Paleis van Justitie beter tot zijn recht zou komen. Dempen was een daad van de vooruitgang die onder andere door Multatuli werd gepropageerd: 'De grachten die ik zal laten dempen om Amsterdam te maken tot één der schoonste steden van Europa.' Blokken woningen gingen tegen de vlakke en fabrieken, brouwerijen, banken en kantoren kwamen ervoor in de plaats. De oude binnenstad werd opengegooid met de aanleg van het Centraal Station (1881-1889), de verbreding van Damrak en Rokin en doorbraken langs de Rozengracht en Vijzelgracht.

De dynamiek kwam samen op het kruispunt van de nieuwe tijd: de ingrijpende sanering van de binnenstad, de opening in 1856 van het Koninklijk Post- en Rijks Telegraafkantoor (met een seinzaal op de eerste verdieping) en de afschaffing in 1869 van het verfoeide dagbladzegel. Dat 'zegel', een ambtelijk stempel rechtsboven op de voorpagina, was een belastingheffing die in 1812 tijdens de Franse

bezetting was ingevoerd. De maatregel had tot gevolg dat alleen vermogende burgers zich de luxe van een dagblad konden veroorloven.

De Nieuwezijds werd gedempt, het dagbladzegel verdween, er kwam een telegraafkantoor – kortom, aan alle voorwaarden was voldaan om het vrije woord te laten ontplooiën. Geen wonder dat de hoofdstad binnen drie jaar vier kranten rijker was: *Het Nieuws van den Dag*, *De Amsterdammer*, *De Nieuwe Dag* en *De Standaard*. De media lieten hun plechtstatige toon varen en gingen in gewonementaal schrijven. Misdaadjournalistiek werd als genre ontdekt. Kranten fungeerden niet langer kritiekloos als doorgeefluik voor mededelingen van het wettige gezag, maar gingen zelf op zoek naar de waarheid. De gevoelens onder het volk, ook als die afkomstig waren uit de onderbuik, deden er opeens toe. Anders gezegd: de krant ontwikkelde zich tot een vehikel op de lange weg naar een democratische samenleving.

Uit gravures en foto's die het oude Amsterdam van zijn pittoreske kant laten zien, blijkt dat vooruitgang zowel een vloek als een zegen kan zijn. Toen er nog water door de Nieuwezijds Voorburgwal stroomde, zat er altijd wel ergens een schilder het tafereel vanachter z'n ezel vast te leggen. Na de demping moest het idyllische stadsbeeld wijken voor straatklinkers, guldens en efficiëntie. De handelsgeest werd aan de Nieuwezijds hoger aangeslagen dan esthetische genoegen.

'Een gracht te herscheppen in een straat is een domheid want zij leidt tot een mislukking – en wanneer men die begaat op een typische oud-Amsterdamse gracht, dan is het een daad van vandalisme,' foeterde stedenbouwkundige Samuel Joshua Embden onder het pseudoniem Marnix in 1926 in de in Nederlands-Indië verschijnende *Deli Courant*. 'Wanneer men het water laat weglopen en er zand voor in de plaats gooit, dan krijgt men geen brede avenue of vrolijke boulevard, zoals degenen voorspellen die van oud-Amsterdam per se Nieuw Parijs willen maken, maar een karakterloze, saaie verkeersweg met huizen aan weerszijden, die voldeden toen zij zich in het water spiegelden, maar die niet op hun plaats staan in de omgeving waar zij niet gebouwd zijn.'

De komst van de elektrische tram werd als de volgende triomf ter stede gevierd. Vanaf 1903 denderden lijn 1 en 2 onafgebroken over de Nieuwezijds. Op de hoek van de Raadhuisstraat (voorheen Warmoesgracht) klapte op een februariochtend in 1912 de eerste verkeersagent van Nederland zijn 'stop'-bord uit. Tegenover de achterkant van het koninklijk paleis verrees in 1924 een nieuwe ves-

tiging van het Rijkskantoor voor het Rijks- en Telefoonbedrijf, een imposant monument dat toeristen in vertwijfeling bracht: in welke van de twee gebouwen woonde Wilhelmina nu eigenlijk?

Aan de gevels van de dagbladen hingen lichtbakken met pagina's van de vers gedrukte krant. Bij belangrijke gebeurtenissen dromden voorbijgangers samen voor de gebouwen om het laatste nieuws te lezen. Als daar aanleiding toe was, gooiden kranten er een extra editie tegenaan, zoals op zaterdag 1 augustus 1914 toen Duitsland aan Rusland de oorlog verklaarde. Het Algemeen Handelsblad zond 'een heirleger van beiderlei kunne' de straat op, met als middelpunt de hoek van de Paleisstraat en de Nieuwezijds, volgens de krant 'een mooie en winstgevende standplaats die het monopolie bleef van twee gewiekste dames, juffrouw Walvisch en juffrouw Polak, die met door-dringende stemmen, van Singel tot Dam hoorbaar, het "extra ediesje" declameerden en in hun ijver de tram naholden van postkantoor tot bijna St. Luciënsteeg – en de balkonpassagiers het niet meer al te frisse blad in de hand duwden met de woorden: "Het geld komt wel terecht, meneer, als u straks voorbijrijdt."

Het ooit deftige dagblad had aan prestige ingeboet en was letterlijk een product van de straat geworden, signaleerde het *Limburgs Dagblad* in 1934. 'Nagenoeg alle bladen worden thans behalve aan de kiosken of op de perrons der spoorwegstations ook langs de straten gevent en uitgeschreeuwd – die gewoonte der journalistiek is uit de grote buitenlandse steden thans ook blijvend naar Amsterdam overgewaaid. Het nieuws wordt nu de straat opgebracht en gekocht en betaald zoals elke andere goede waar die het geld waard is.'

Fred Thomas, redacteur van het katholieke dagblad *De Tijd*, repte in 1950 in een jubileumbundel van de Amsterdamse Journalisten Kring van 'een woeste zijrivier van de samenleving', waarin de journalist dagelijks onvoorziene fuiken moest ontwijken. 'Zo is de Nieuwezijds Voorburgwal voor velen hun levensstroom geworden. Daarbuiten kunnen zij niet meer ademen.'

Daar zat iets in. De verslaggever die aan de Nieuwezijds Voorburgwal op een loonlijst stond, had geen baan, maar gaf gehoor aan een roeping. Hij werd geacht zeven dagen per week, vierentwintig uur per etmaal alert, toegewijd en beschikbaar te zijn. De oorlog was gewonnen, het land krabbelde overeind, de gezellige jaren zestig waren in aantocht. Journalistiek was een vak voor inventieve vrijbuiters met een fijne neus voor nieuws en het geschikte pennetje om dat zo pakkend mogelijk op te schrijven. Wat was er nu mooier dan vanuit het hart van Amsterdam de nieuwe tijd verslaan? Verslaggevers

waren minder hoog opgeleid dan tegenwoordig; de meesten gingen met een mulo- of hbs-diploma bij een redactie aan de slag als leerling-journalist.

De communicatietechniek was nog verre van volmaakt, dus kwam het aan op improviseren. Ook dat had z'n charme. Om tijdig urgent beeldmateriaal uit Djakarta te bemachtigen, werd de hulp van een bevriende KLM-piloot ingeroepen, die het fotorolletje meenam op zijn retourvlucht naar Schiphol. De sportverslaggever belde met overslaande stem het laatste nieuws door vanaf de perstribune in een stadion vol juichende fanaten. Op de Nieuwezijds ging het licht nooit uit: als de dagploeg klaar was, nam de nachtploeg het over.

Bij het harde werken paste een levensstijl die volgens verhalen gepaard ging met een onblusbare dorst en echtelijke ontrouw. Zelfs op de redactie van het protestants-christelijke ochtenblad *Trouw* begonnen er bij het opentrekken van een bureaula flessen te rinkelen. Een béétje journalist werd omgeven door de geur van alcohol, drukinkt en nicotine. Tot 11 uur 's avonds kelkjes wegtikken en lol trappen bij Scheltema, om dan kort voor middernacht de redactie op te stommelen om nog even de primeur door te geven die het volk de volgende ochtend paf zou doen staan – dat werk. Het echtscheidingspercentage in de beroepsgroep overtrof meervoudig het landelijk gemiddelde. Een typograaf die zich wegens griep 's morgens met schorre stem telefonisch afmeldde, werd op staande voet ontslagen toen op de achtergrond duidelijk hoorbaar de deur van een koelkast openging en een vrouwenstem informeerde of hij nog een biertje lustte.

'De drankgelagen, buitenechtelijke affaires en overige uitspattingen op de werkvloer overziend, mag het een wonder heten dat de krant steeds zonder mankeren is verschenen,' meldt Mariëtte Wolf in haar geschiedschrijving *Het geheim van De Telegraaf* (2009). De redactionele telefoons en schrijfmachines waren bij dit ochtendblad aan de bureaus vastgeschroefd, 'om een eind te maken aan het gooien smijtwerk waarmee menige kwade dronk of driftbui werd bekoeld'. Alcohol is de brandstof van de journalistiek, hield de hoofdredacteur nieuwkomers voor; het tussen de middag 'samen een broodje drinken' maakte deel uit van de journalistieke cultuur.

De broeierige overspannenheid die het dagbladwezen aan de Nieuwezijds in de jaren vijftig kenmerkte, werd treffend beschreven in de roman *De dagen zijn geteld* (1957) waarmee Max Dendermonde opzien baarde. Hoofdpersoon Bernard Wesselius was een jonge, succesvolle journalist die zich een slag in de rondte werkte, snel verliefd

werd en zijn existentiële onzekerheid vanaf de vroege ochtend met meer alcohol wegspeelde dan verstandig was. ‘Laten we vrolijk zijn’ was zijn motto.

‘Eens, toen hij op het stille middaguur in het archief moest zijn, trof hij daar een meisje dat juist bezig was met haar jarretelle. Ze zag zijn blik en lachte, excuserend en tegelijk uitdagend. Hij gaf haar een speels duwtje, ze duwde terug, hij pakte haar en dadelijk waren zijn handen al, waar de hare even tevoren waren geweest. Ze hoorden stemmen in de gang, lieten elkaar los, deden alsof ze bezig waren iets te zoeken, ieder op een andere plaats langs de rekken. “Jammer,” zei hij zachtjes. Hij hoorde haar zeggen: “Ik wist niet dat jij zo’n wilde was...” Hij zei: “Je weet nog niet de helft...”

“Je maakt me nieuwsgierig.”

Ze draaiden hun hoofden naar elkaar om, elkaar schattend. “Vanavond dan?” vroeg hij. “O, best...”, zei ze achteloos.

Door de telefoon loog hij tegen Jo dat hij plotseling nachtdienst had gekregen; ze vond het jammer, maar niet erg.’

‘In krantenwijken wordt gevochten,’ schreef Bertolt Brecht in *Trommelen in de nacht*. In dat toneelstuk rukken revolutionaire Spartakisten op naar het Berlijnse stadsdeel Friedrichstadt, waar vijfhonderd bedrijven volcontinue bezig waren om de honger naar drukwerk te stillen: dag- en weekbladen, uitgeverijen, drukkerijen, persagentschappen. Met op loopafstand: twee universiteiten, drie musea, vijf kwaliteitsboekwinkels, twaalf restaurants en achttien kroegen waar kunstenaars, dichters, schrijvers, journalisten en bohemiens elkaars gelijk betwistten. Wie de tijdgeest wil begrijpen, haaste zich naar de dichtstbijzijnde krantenwijk, adviseerde Brecht.

Op elke Fleet Street werd gevochten, ook in Amsterdam. Journalisten vochten dagelijks om primeurs waarmee ze de concurrentie de loef zouden afsteken, maar tegenstrevers gingen ook letterlijk op de vuist. Op verkiezingsavonden bijvoorbeeld, als op de stoep voor de kantoren van de verzuilde dagbladpers aan de Nieuwezijds op grote borden de uitslagen waren te volgen die vanuit het land binnendruppelden. Later zou die functie door de televisie worden overgenomen. Duizenden gingen de straat op. De politie verkeerde in staat van paraatheid; dat er onlusten zouden uitbreken, stond op voorhand vast. Als de liberalen met het *Wilhelmus* begonnen, was dat voor communisten het sein om *De Internationale* aan te heffen. Waarop de protestanten zich in de strijd wierpen met *Zij zullen het niet hebben* van Johannes de Heer: *Met al hun schone woorden, met al hun stout*

geschreeuw / zij zullen ons niet hebben, de goden dezer eeuw.

‘Er werd betoogd, getuigd, gedelibereerd, gejuicht, gesjouwd, geknokt,’ meldde het Algemeen Handelsblad in mei 1925. ‘Pisuisse krom op een laddertje en noteerde de namen en cijfers op een zwart bord dat door sterke elektrische lampen fel verlicht was. Eén uitslag gaf aanleiding tot zo’n heftig protest bij de massa, dat het gebrul Pisuisse even aan het schrikken bracht, hij zijn lorgnet liet vallen en, hevig bijziende als hij was, van het gammele trappetje afgleed. Van toen af werd de sportredacteur met dit karweitje belast.’

Op de latere journalist H.J.A. Hofland, toen nog student, maakte een schijnbaar onbetekenend detail van zo’n woelig verlopen stembusstrijd aan het begin van de jaren vijftig een onuitwisbare indruk. ‘De landelijke verkiezingen werden in mei gehouden,’ memoreerde hij een halve eeuw later in *NRC Handelsblad*. ‘Aan het einde van de verkiezingsdag stond ik op de hoek van de Voorburgwal en de Paleisstraat bij een clubje waarin de verdiensten van de Sovjetleider werden besproken. Het was een prachtige avond, zonsondergang. De CPN was toen nog een betrekkelijk grote partij. Stalin werd door een liberaal in het gezelschap heftig aangevallen. Toen nam een wat oudere dame genadeloos het woord. “Zonder vadertje Stalin zouden hier de moffen nog de baas zijn!” riep ze. Terwijl ze sprak, verliet een wolkje minuscule speekseldruppeltjes haar mond. Niet langer dan een ogenblik maakten de stralen van de ondergaande zon daar een regenboogje in. Ik heb het gezien. Een natuurkundig wonderdje dat we per slot van rekening aan deze vrijheid van meningsuiting te danken hadden.’

Stakende typografen stroopten op maandag 21 september 1959 de mouwen op – *De Telegraaf*, *Het Parool*, *Trouw*, *Het Vrije Volk*, *Algemeen Handelsblad* en *de Volkskrant* verschenen die dag niet – en gingen op de vuist met werkwilligen, die in de linkse pers ook wel ‘onderkruipers’ werden genoemd.

Ruiger ging het er aan toe op dinsdag 14 juni 1966, toen woedende bouwvakkers, verontwaardigd over de berichtgeving door *De Telegraaf*, het gebouw bestormden, met taferelen die de indruk wekten dat hier een burgeroorlog werd uitgevochten: 88 gewonden, waarvan 28 aan de kant van de politie.

Op zondag 19 juni 1966 was de Nieuwezijds afgesloten vanwege opnamen voor *Het Gangstermeisje*, het (in *nouvelle vague*-stijl geschoten) speelfilmdebuut van Frans Weisz, naar een script van Remco Campert. Er was een rolletje weggelegd voor Hans van Mierlo, die als verslaggever op de loonlijst van het *Algemeen Dagblad* stond. De

scène moest vier keer over, de latere politicus was er een halve dag mee kwijt. Toen Weisz hem twee maanden later liet weten dat de passage was gesneuveld in de eindmontage, brieste Van Mierlo dat je zo niet met mensen kon omgaan en dat hij voortaan op afstand zou blijven van de Nederlandse cinema.

Tot diep in de jaren zestig oefende de krantenwijk een magnetische aantrekkingskracht uit op burgers die de mondiale ontwikkelingen op de voet wilden volgen. Een indrukwekkende menigte verzamelde zich maandagmiddag 5 juni 1967 op de Nieuwezijds voor het laatste nieuws over de zesdaagse oorlog die Israël tegen de Arabische buurlanden Egypte, Jordanië en Syrië was begonnen. Een jaar later was het wéér druk op de Nieuwezijds. Op een schoolbord naast de ingang van dagblad De Tijd vatte een handgeschreven bulletin de hete actualiteit samen in krijtletters: 'In het Kremlin is een machtsstrijd aan de gang. De aanhangers van de "harde lijn" zijn aan de winnende hand. Kosygin is volgens Radio Praag ontslagen als premier.'

Het – in nostalgisch perspectief nimmer geëvenaarde – tafereel van drukpersen die een onafgebroken stroom strak gevouwen exemplaren uitspuwden, sloot aan bij de jongensboekenromantiek die bij menige opgroeiende puber nieuwsgierigheid opwekte naar het vak. Alle dagbladbedrijven hadden de onderste verdieping van hun gebouw gereserveerd voor een etalage die het productieproces voor voorbijgangers aanschouwelijk maakte. Het zicht op de eindeloze stroom van de lopende band glijdende kranten maakte een verpletterende indruk op Sytze van der Zee, die in *Verslaggever van beroep* (2018) beschrijft dat de confrontatie met het raderwerk bij het Algemeen Handelsblad hem deed besluiten om later voor de journalistiek te kiezen. 'Als jongen stond ik vaak voor het gebouw op Nieuwezijds Voorburgwal nr. 234 door het grote raam naar de draaiende drukpers in het souterrain te kijken. Een intrigerend schouwspel waar ik geen genoeg van kon krijgen. Het bedwelmende geraas van de metershoge mastodont. Ik meende de grond onder mijn voeten te voelen trillen.'

De Nieuwezijds verwierf echter nooit dezelfde symboolwaarde als Fleet Street in Londen, 'The Avenue of Adventure', volgens de *Oxford Dictionary* synoniem voor de Engelse pers en de macht van de kranten.

'Ze noemden het graag Fleet Street, wat natuurlijk net zoiets is als wanneer je een Hilversumse straat met een klein hellinkje meteen Heuvellaan noemt, of een hotel op een Limburgse heuvel zelfs Alpenzicht,' relativeerde Jan Blokker (1927-2010) in zijn zwanenzang

Nederlandse journalisten houden niet van journalistiek (2010). Op zijn 24ste was hij als leerling-journalist aangenomen bij Het Parool, en binnen een dag wist hij dat hij zijn bestemming had bereikt. 'Ik leerde onder tijdsdruk hoe je van grote lappen ANP-telex een overzienbaar nieuwsbericht moest maken. Eindredactie was spannend. Nieuws halen per telefoon of via een interview was spannend. Naar een film gaan en er een recensie over schrijven was spannend. *Le plaisir de se voir imprimé* in een krant die nog dezelfde avond bij een paar honderdduizend mensen zou worden bezorgd: toppunt van spannend. De krant swingde, alsof ze de tijdgeest belichaamde of zelfs máakte.'

Het spannende krantenbedrijf voorzag in romantiek van de hoogste orde, herinnerde zich fotograaf Eddy Posthuma de Boer (1931-2021) in een gesprek, enkele dagen voor zijn overlijden. In 1953 begon hij te fotograferen voor Het Parool, drie jaar later stapte hij over naar de Volkskrant. 'Maar ik bleef op de Nieuwezijds en de kick bleef dezelfde. Na een klus dook ik bij thuiskomst meteen de donkere kamer in. Ontwikkelen, afdrukken en daarna húp op de fiets naar de Nieuwezijds om de foto vóór de deadline van 11 uur 's avonds in te leveren. En dan de volgende ochtend de krant van de mat oprapen en de rest van de dag in juichstemming verkeren als m'n plaat de voorpagina had gehaald.'

De Britse drukkers- en zetttersbonden heten nog steeds Fleet Street Unions, de no nonsense-benadering van de kwaliteitsjournalistiek staat in het Verenigd Koninkrijk bekend als de *Fleet Street Approach*. De toonaangevende dagbladen zijn de binnenstad van Londen ontvlucht, zoals de kranten in ons land van de Nieuwezijds vertrokken. Vanwege de toenemende verkeersdruk was het ondoenlijk geworden om met een bedrijf waar vrachtwagens af- en aanrijden met enorme rollen papier of versgedrukte kranten in het centrum te zitten. Bij de Britten was dat niet anders, maar die hielden een gevleugelde uitdrukking in stand: *according to Fleet Street*. Ook toen de dagbladen er nog zaten, hoorde je bij ons nooit iemand zeggen: volgens de Nieuwezijds.

De Volkskrant was in 1964 de eerste, Trouw in 1976 de laatste krant die de Nieuwezijds inruilde tegen een stadsdeel met meer rust en ruimte.

Het wordt tijd voor een stevige wandeling langs de krantenboulevard van weleer. Waar onder elke stoeptegelen een verhaal ligt verborgen. Waar hoofdredacteuren dubbele namen hadden als Van Heuven Goedhart, Goeman Borgesius of Bruins Slot. Waar Gerrit Komrij

‘met een zuidwester en een gasmasker op’ probeerde op te tornen ‘tegen de walm van warme sauzen die opstijgt uit de mosselkraam voor het restaurant Dorrius, de gaarkeuken van de bourgeoisie’. Waar fotograaf Hein Vroege en cineast Louis van Gasteren in 1962 in een dronken bui na een ritje op een gestolen tandem de Eerste Nederlandse Heren Rijwiel Club oprichtten, een lacherige daad die journalisten prompt tot serieus nieuwsfeit verhieven. Waar reclame-rakkers slimme slogans voor het pittige pocketworstje en het pientere pookje bedachten.

Erop uit!

We vertrekken vanaf het Stationsplein, met de rug naar het Centraal Station, en lopen in zuidelijke richting de Nieuwezijds Voorburgwal op. Op de hoek van de Prins Hendrikkade heet de wal nog Martelaarsgracht, die zich na tweehonderd meter splitst in Nieuwezijds en Spuistraat. Tot aan het Spui zullen we op en rond de Nieuwezijds Voorburgwal tientallen adressen uit de persgeschiedenis passeren.

Stadschroniqueur Ben Kroon (1923-2019) ging ons voor. In 1974, toen zijn dagblad *De Tijd* niet alleen een weekblad werd, maar ook de geliefde Nieuwezijds langzaamaan inruilde voor de prozaïsche Stadhouderskade, bracht hij in zijn krant verslag uit van een voettocht van het CS naar het Spui: ‘Aan het eind van de middag worden de vrachtauto’s met moeite voor de oude pandjes gerangeerd, waar de lading ligt opgeslagen,’ noteerde Kroon. ‘In de schemering is er een driftig gesjouw, veel geschreeuw en ruzie met auto’s, fietsers en voetgangers die er niet door kunnen. Een bende, dat vindt heel Amsterdam, en er moet wat aan gedaan worden.’

Kroon liep voorbij het voormalige bastion van De Telegraaf en bleef staan voor de deur van café Scheltema, op een paar honderd meter afstand van het verlaten kasteel waar *De Tijd* resideerde. ‘Het hele scala van uiterst links tot uiterst rechts, alle nuances van fatsoen tot sensatie, het verdraagt elkaar in één stadsstraat. De landelijke kranten citeren of negeren elkaar, maar lezen nauwelijks wat buiten de stad verschijnt. Alleen de zeer scherpe kijkers zien een verkramping in die bedrijvigheid. De macht is aan het schuiven, de oude centra hebben het niet alleen meer voor het zeggen.’

Martelaarsgracht 2

De eerste de beste kroeg op de hoek

Dat de plankenvloer bij *Karpershoek*, Martelaarsgracht 2, hoek Prins Hendrikkade, sinds mensenheugenis is bezaaid met zandkorrels,

grijpt terug op een lange traditie. De zaak, niet groter dan een bescheiden huiskamer, dateert van 1606 en is daarmee volgens geleerden het oudste café van Amsterdam (hetgeen door andere geleerden wordt betwist). Voor de oorlog zong Dikke Da, begeleid door Jan de Snoeper, hier het levenslied. In de oorlog lagen op zolder nummers van het illegale Parool opgeslagen. Aangevoerd in koffers, dat viel daar vlak bij het station niet op.

Het café heette eigenlijk Korpershoek, de naam werd in 1972 veranderd in verband met een rechtenkwestie bij een overname. Stamkroeg van Het Vrije Volk-volk. Dick Schaap beschreef in die krant, waarbij hij zichzelf in de derde persoon afficheerde: ‘Het was niet altijd feest op de verslaggeverij. Menig ochtendje voelden de reporters zich als taxichauffeurs die te lang op een vrachie moesten wachten. Dan zaten ze bij Karpershoek te kniezen, omdat er niets gebeurde en geen verslaggever voor iets bijzonders op pad werd gestuurd. Het was op zo’n ochtend in 1962 dat Dick de opdracht voor het verslaan van het conflict op Nieuw-Guinea voor HVV én de VARA al op zak had, maar er niets over mocht zeggen omdat de financiering van die onderneming nog niet rond was. Dick deed dapper mee aan het gekanker bij Karpershoek. Bij terugkeer op de redactie kreeg hij het seintje dat hij zijn reis kon boeken. Er kon er maar één gaan. Door de keuze van die ene, ontstond bij de achterblijvers altijd het gevoel gepasseerd te zijn. Er steeg dan ook een gebrul op toen hij achteloos zei: “Kom, ik ga de KLM bellen.” “Hij gaat de KLM bellen. Ja, hoor!” bouwde het gezelschap hem na. Maar het was waar.’

Men ging hier vroeg aan de drank. *Vrij Nederland* werd bij De Arbeiderspers gedrukt, het groepje redacteuren dat de laatste hand legde aan het weekblad, inclusief hoofdredacteur Rinus Ferdinandusse, vierde de verschijning van toch weer een nieuw nummer al in de loop van de ochtend. Regelmatige gast: Simon Carmiggelt, maar dat was hij zoals bekend in wel meer zaken. Carmiggelt kreeg bovenop zijn salaris maandelijks een forse bijdrage voor het geven van rondjes in het café, inspiratiebron immers. Hij deed dat discreet: met zijn rechterwijsvinger draaide hij een cirkeltje en dan wist de kastelein genoeg.

Schrijver Karel Eykman, op zijn oude dag nog publicist geworden in de tweewekelijkse krant *Argus*, dichtte: ‘Ik kwam vaak in Amsterdam op bezoek, / maar ik ben nooit ver gekomen. / Ik ben nu eenmaal zo’n rare slome / die nooit verder kwam dan Korpershoek. / De eerste de beste kroeg op de hoek / had ik al heel snel in de gaten. / Ik had het station nog niet verlaten, / of ik struikelde binnen bij de Korpershoek.’